

Izvorni znanstveni rad
UDK 904(497.5 Dubrovnik):738
738(497.5 Dubrovnik)"15/16"
Primljeno: 22.12.2012.

TALIJANSKA KERAMIKA MAIOLICA BERETTINA S ARHEOLOŠKOG ISTRAŽIVANJA U JEZGRI DUBROVNIKA

BRANKA MILOŠEVIĆ I NIKOLINA TOPIĆ

SAŽETAK: U radu se obrađuju ulomci majolike *berettine* pronađeni u jezgri Dubrovnika prilikom arheološkog istraživanja benediktinskog samostana Sv. Marije od Kaštela. Ta vrsta talijanske glazirane keramike proizvodila se od 16. do sredine 17. stoljeća u Veneciji, pa se ponekad naziva i *alla veneziana* ili *a façon de Venise*, mada je proizvodnja te vrste keramike prvo započela u Faenzi. Za majoliku *berettinu* karakteristične su posude otvorenih formi (zdjelice i tanjuri) kod kojih se vanjšina ukrašavala isključivo plavom bojom, dok se prema ukrasima unutrašnjosti razlikuje nekoliko vrsta *berettine*. Jednu vrstu predstavljaju posude sa sivoplavom podlogom oslikanom plavim motivima, te njezin podtip koji ima dodatne oslike izvedene žutom, narančastom i zelenom bojom (*famiglia colorata*). Druga vrsta je oslikana motivima izvedenima modrom bojom na plavoj podlozi; postoji podtip i ove vrste, koji je dodatno oslikan bijelom bojom (*famiglia lumeggiata*). Treća vrsta ima modru podlogu s motivima oslikanima bijelom bojom. Raznolikost i velike količine keramičkih nalaza talijanske glazirane keramike, pa i ove tipa majolika *berettina*, govore u prilog izvrsnim trgovačkim vezama Dubrovnika s gradovima na suprotnoj obali Jadrana tijekom 15. 16. i 17. stoljeća.

Ključne riječi: Dubrovnik, Faenza, majolika *berettina*, *smalto berettino*, Sv. Marija od Kaštela, talijanska glazirana keramika, Venecija

Keywords: Dubrovnik, Faenza, *maiolica berettina*, *smalto berettino*, St. Mary of Kaštel, Italian glazed pottery, Venice

Branka Milošević, Muzej grada Umaga. Adresa: Trg Sv. Martina 1, 52470 Umag. E-mail: brmilos@yahoo.com

Nikolina Topić, doktorandica doktorskog studija "Arheologija istočnog Jadrana" na Sveučilištu u Zadru. Adresa: Vlaha Bukovca 37, 20000 Dubrovnik. E-mail: nikolina-topic@gmail.com

U radu je predstavljena talijanska majolika koja se naziva *berettina*, a pronađena je u arheološkom istraživanju benediktinskog samostanskog kompleksa Sv. Marija od Kaštela u povijesnoj jezgri Dubrovnika 2007. i 2008. godine. Nalazi potječu iz nasipnih i zemljanih slojeva iz sonde otvorenih u vrtovima samostanskog kompleksa. Osim ove talijanske majolike, naročito popularne u 16. i prvoj polovici 17. stoljeća, u istraživanju je pronađeno i mnogo drugih kasnosrednjovjekovnih i novovjekovnih keramičkih stilova talijanske, osobito venecijanske provenijencije, ali i drugačije produkcije, no u manjoj količini. Nalazimo tako španjolsku *lustrum* keramiku,¹ tursku keramiku iz Iznika² i drugu keramiku iz islamskih zemalja, ali i kineski porculan kao i manji broj ulomaka moguće domaće produkcije. Uz keramičke nalaze pronađena je i određena količina popratnih pokretnih nalaza kao što su stakleni nalazi, nalazi keramičkih lula,³ kovanica i nalazi svetačkih medaljica i krunica, sve kao odraz kulture življenja Dubrovnika u periodu od 12. pa sve do 20. stoljeća.

Nalazi majolike *berettine* već su otprije poznati na dubrovačkom području i zastupljeni su u svim stilovima.⁴

Majolika zvana *berettina* odlikuje se prvenstveno sivoplavom neprozirnom glazurom nanesenom s obje strane posude i plavim slikanjem, uz kasnije dodavanje bijele, zelene, oker žute i narančaste boje. Sivoplava podloga (*smalto*

¹ Branka Milošević i Nikolina Topić, »Nalazi španjolske (gotičko-mudejarske) keramike s lokaliteta Sv. Marija od Kaštela i Kula Gornji ugao u Dubrovniku.« *Archaeologia Adriatica* 6 (2012): 149-178.

² Branka Milošević i Nikolina Topić, »Dubrovački nalazi keramike iz Iznika.« *Starohrvatska prosvjeta* 37 (2010): 147-170.

³ Branka Milošević i Nikolina Topić, »Nalazi keramičkih lula s lokaliteta Sv. Marija od Kaštela i Posat od Ploča u Dubrovniku.« *Starohrvatska prosvjeta* 39 (2012): 257-271; Nikolina Topić i Branka Milošević, »Turkish clay pipes from archaeological excavations in Dubrovnik.« *Journal of the Académie International de la Pipe* 5 (2012/2013): 17-25.

⁴ Anica Kisić, »Ostaci potonulog dubrovačkog broda iz XVI. stoljeća kraj otoka Šipana.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti IC JAZU u Dubrovniku* 17 (1979): 73-98 (posebno 93, slika 21); Ljiljana Kovačić, »Raccolta delle ceramiche dal XIV al XVII secolo del Museo Archeologico di Ragusa.«, u: *The Heritage of Serenissima. The presentation of the architectural and archaeological remains of the Venetian Republic*, ur. Mitja Guštin, Sauro Gelichi, Konrad Spindler. Koper: Proceeding of the international conference Izola - Venezia 4.-9.11.2005, 2006: 161-168 (posebno 165); Liljana Kovačić, *Stolna keramika u Dubrovniku: Arheološki nalazi 14. - 17. st. / Il vasellame da mensa a Dubrovnik: Reperti archeologici dei secoli XIV - XVII*. Dubrovnik: Dubrovački muzeji - Arheološki muzej, 2010: 24, 51-52, kat. 24-27. Voditelju Pomorskog muzeja u Dubrovniku Đivu Bašiću zahvaljujemo na uvidu u kvalitetnije fotografije keramičkih posuda koje su objavljene u gore navedenom članku Anice Kisić.

berettino) postizala se dodavanjem oksida kobalta u glazuru na bazi kositra.⁵ Nijanse glazure različite su zbog nejednakog dodavanja oksida kobalta.⁶ Početna monokromija postupno se razbijala uvođenjem bijele boje, da bi se zatim ukras na posudama oživljavao širokom paletom boja i motiva.⁷ Primjetno je da su posude vrlo često preopterećene motivima, stvarajući *horror vacui*, i to naročito kod višebojno ukrašenih posuda, a ponekad i kod plavo bijelih kombinacija, dok je na posudama s modrom podlogom ukrašenom zvjezdicama ostavljen slobodan prostor. Osim unutrašnjosti, kod ovog tipa keramike oslikavala se i vanjska strana, i to redovito motivom *ghirlande alla porcelane*, košarastim ukrasom (*a canestro*), spiralama, valovnicama, prekrštenim rombom (*losanga incrociata*).⁸ Izgledno je da svi motivi naslikani na vanjštini određene posude, pa čak i oni naslikani na samome dnu, ne moraju direktno ukazivati na pripadnost određenoj radionici, nego su karakteristika određenog perioda.⁹ Isto tako se s vanjske strane samoga dna posude mogu pronaći i radioničke signature prikazane u obliku jednostavnim potezom izvedenih motiva križa, kruga ili monograma. Kasnije, u 17. i 18. stoljeću, motivi s *berettina* keramike korišteni su za ukrašavanje ljekarničkih posuda, no s određenom razlikom u nijansama i sjaju glazure, kao i u tipovima samih posuda.¹⁰

Prevladava mišljenje da je naziv za ovu vrstu majolike preuzet od termina *berettino* kojim se, zbog sivoplave boje tkanine, nazivala odjeća (mantije), a po njoj i sami katolički svećenici (*berettini*) koji su je nosili, a koji su tijekom

⁵ Tatjana Bradara, *Kasnosrednjovjekovna i renesansna keramika s područja Istre: stolno posuđe od 14. do 16. st. / Le ceramiche bassomedievali e rinascimentali in territorio Istriano: Il vaselame da mensa dei secoli XIV-XVI*, (katalog izložbe). Pula: Arheološki muzej Istre, 2006: 48; Karla Gusar, »Kasnosrednjovjekovna i novovjekovna glazirana keramika s lokaliteta Sv. Križ u Ninu.« *Archaeologia Adriatica* 1 (2007): 175-198 (posebno 183).

⁶ Tatjana Bradara i Francesca Saccardo, *Keramički nalazi iz Rovinja: uvala Valdibora i otok Sv. Katarina / Ritrovamenti di ceramiche a Rovigno: Valdibora e isola S. Caterina* (katalog izložbe). Rovinj: Zavičajni muzej grada Rovinja / Museo Civico della Città di Rovigno, 2007: 38. Ujedno se zahvaljujemo T. Bradari iz Arheološkog muzeja Istre u Puli na pomoći pri prikupljanju literature.

⁷ Helga Zglav-Martinac, *Ulomak do ulomka... Prilog proučavanju keramike XIII.-XVIII. stoljeća iz Dioklecijanove palače u Splitu*. Split: Književni krug Split i Muzej grada Splita, 2004: 82-83.

⁸ Francesca Saccardo, Sergio Camuffo i Vincenzo Gobbo, »La maiolica a smalto berettino di Venezia.«, u: *Atti del XXV Convegno Internazionale della Ceramica*, 29-31 maggio 1992, ur. All'Insegna del Giglio. Albisola: Centro ligure per la storia della ceramica, 1992: 59-82 (68, 79, Tav. I).

⁹ T. Bradara i F. Saccardo, *Keramički nalazi iz Rovinja*: 41.

¹⁰ H. Zglav-Martinac, *Ulomak do ulomka... Prilog proučavanju keramike XIII.-XVIII. stoljeća iz Dioklecijanove palače u Splitu*: 82.

16. i 17. stoljeća djelovali na području Turske.¹¹ U sivoplavu beretinsku tkaninu u 16. su stoljeću bili odjeveni i venecijanski barkarioli.¹²

U ovom stilu najčešće su izrađivane otvorene forme, odnosno zdjele i zdjelice, te tanjuri, plitki i duboki,¹³ a poznata je i produkcija zatvorenih posuda - vrčeva *berettina* geometrijskog stila.¹⁴ Proizvodnja tog majoličkog stila bila je vrlo popularna u Faenzi i u venecijanskim radionicama.¹⁵ Budući da su se posude ovog tipa, proizvedene u Veneciji, često izvozile u mnoge europske države, ova vrsta majolike nazvana je *alla veneziana* ili *a façon de Venice*.¹⁶ No prava proizvodnja *berettina* majolike započela je zapravo u faentinskim radionicama,¹⁷ kada su na samom početku 16. stoljeća iz njih počeli izlaziti svečani višebojni tanjuri bogato ukrašeni biljnim, povijesnim, a ponekad i simboličkim motivima po rubu uokvirenima motivom festona *alla robbiana*. Jedna od najčuvenijih faentinskih radionica u 16. stoljeću sigurno je bila Ca' Pirota ili Casa Pirota, nazvana tako po nadimku oca Pietra, utemeljitelja radionice.¹⁸ Cijelu produkciju Ca' Pirotske radionice, uz karakterističan motiv festona, ujedno je krasio nevjerojatno sjajan smalto i intenzivna plava boja, što su kasnije preuzele i venecijanske radionice.¹⁹ Od ovdje izdvojenih ulomaka *berettina* majolike samo bi se tri ulomka mogla donekle pripisati toj čuvenoj faentinskoj radionici.

¹¹ Otto Mazzucato, »Sulle maioliche venete dette "berettine"«. *Bollettino del Centro Polesano di studi archeologici ed etnografici* 6/1 (1970): 1-7 (1, bilješka 1); F. Saccardo, S. Camuffo i V. Gobbo, »La maiolica a smalto berettino di Venezia.«: 59-60, bilješka 5.

¹² O. Mazzucato, »Sulle maioliche venete dette "berettine"«. 1, bilješka 1.

¹³ F. Saccardo, S. Camuffo i V. Gobbo, »La maiolica a smalto berettino di Venezia.«: Tav. II; T. Bradara, *Kasnosrednjovjekovna i renesansna keramika s područja Istre*: 48-50.

¹⁴ F. Saccardo, S. Camuffo i V. Gobbo, »La maiolica a smalto berettino di Venezia.«: 40, 210, slika 207; Robert Čimin, »Kasnosrednjovjekovni, novovjekovni i moderni keramički nalazi.«, u: *Tarsatički principij, Kasnoantičko vojno zapovjedništvo*, ur. Nikolina Radić Štivić i Ferdinand Meder. Rijeka: Grad Rijeka u suradnji s Hrvatskim restauratorskim zavodom / Città di Fiume in collaborazione con l'Istituto Croato di Restauro, 2009: 333-377 (343, 344, T.3-1, T.10-1).

¹⁵ F. Saccardo, S. Camuffo i V. Gobbo, »La maiolica a smalto berettino di Venezia.«: T. Bradara, *Kasnosrednjovjekovna i renesansna keramika s područja Istre*: 50.

¹⁶ H. Zglav-Martinac, *Ulomak do ulomka... Prilog proučavanju keramike XIII.-XVIII. stoljeća iz Dioklecijanove palače u Splitu*: 81.

¹⁷ Bernard Rackham, *Italian Maiolica*. London: Faber and Faber, 1952: 22; F. Saccardo, S. Camuffo i V. Gobbo, »La maiolica a smalto berettino di Venezia.«: 59-60; K. Gusar, »Kasnosrednjovjekovna i novovjekovna glazirana keramika s lokaliteta Sv. Križ u Ninu.«: 183.

¹⁸ Gordon Campbell, *The Grove Encyclopedia of Decorative Arts*, vol. 2 (Labhardt-Zwischen-goldglas). New York: Oxford University Press Inc, 2006: 217.

¹⁹ F. Saccardo, S. Camuffo i V. Gobbo, »La maiolica a smalto berettino di Venezia.«: 60.

Venecijanska produkcija, preuzevši od faentinskih radionica neprozirnu plavu boju, učinila je da stil majolike *berettina* postane jedan od najraširenijih keramičkih stilova 16. i 17. stoljeća na cijelom Mediteranu.

Osoba danas najzaslužnija za poznavanje keramičke produkcije tijekom 16. stoljeća svakako je casteldurantski keramičar Cipriano Piccolpasso (1524-1579), koji je u svom traktatu *Li tre libri dell'arte del vasaio*, napisanom oko polovice 16. stoljeća, opisao većinu keramičke produkcije tog vremena, donoseći ujedno crteže karakterističnih ukrasa pojedinih radionica (iz Urbina, Casteldurantea, Genove i Venecije), među kojima se nalaze i crteži majolike *berettine*.²⁰

Na *berettina* posudama zastupljeni su motivi poput cvijeća, listova,²¹ voća – šipak, kruška,²² a prisutni su i životinjski,²³ geometrijski²⁴ i arhitektonsko-pejzažni prikazi,²⁵ ljudski likovi²⁶ i heraldički motivi.²⁷ Dekoracija koju nalazimo na *berettina* posudama po svoj prilici imitira orijentalne anatolske, kineske i perzijske motive, koje također nalazimo primijenjene i na talijanskom majoličkom

²⁰ F. Saccardo, S. Camuffo i V. Gobbo, »La maiolica a smalto berettino di Venezia.«: 60.

²¹ Mladen Zagarčanin, *Stari Bar. Keramika venecijanskog doba / Pottery from Venetian period*. Annales Mediterranea. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Inštitut za dediščino Sredozemlja, 2004: 115, kat. 125; 119, kat. 124.

²² Giuliana Gardelli, *Ceramiche del Medioevo e del Rinascimento*. Ferrara: Belriguardo, 1986: 244.

²³ M. Zagarčanin, *Stari Bar. Keramika venecijanskog doba*: 124, kat. 199.

²⁴ Radovan Cunja, »Zbirka / Collezione Gajšek.«, u: *Srednjeveška in novoveška keramika iz Pirana in Svetega Ivana / Ceramiche medievali e postmedievali da Pirano e San Giovanni / Srednjovjekovna i novovjekovna keramika iz Pirana i Sv. Ivana*. Annales Mediterranea, ur. Mitja Guštin. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Inštitut za dediščino Sredozemlja, 2004: 68-225 (posebno 225, kat. 584); T. Bradara i F. Saccardo, *Keramički nalazi iz Rovinja*: 50; Radovan Cunja i Snježana Karinja, »Analogie nel vasellame ceramico tardo-medievale e rinascimentale tra il Veneto e l'Istria nord-occidentale.«, u: *Nella cucina del castello di Fratta: Ceramiche medievali e rinascimentali dalle ricerche archeologiche 1992-1996*, ur. Vincenzo Gobbo. Venezia: Progetto Il cortino di Fratta. Un modello transfrontaliero di cooperazione culturale Cod. BBVEN332479 cofinanziato dalla Comunità Europea mediante FESR, Iniziativa comunitaria Interreg IIIA Italia-Slovenia 2000-2006, 2006: 117; R. Čimin, »Kasnosrednjovjekovni, novovjekovni i moderni keramički nalazi.«: 343-344, T.3-1, T.10-1.

²⁵ F. Saccardo, S. Camuffo i V. Gobbo, »La maiolica a smalto berettino di Venezia.«: 73, fig. 5; H. Zglav-Martinac, *Ulomak do ulomka...Prilog proučavanju keramike XIII.-XVIII. stoljeća iz Dioklecijanove palače u Splitu*: 82, 171, kat. 340.

²⁶ M. Zagarčanin, *Stari Bar. Keramika venecijanskog doba*: 124, kat. 200; Karla Gusar, *Gotička i renesansna keramika iz Nina*. Zadar: Filozofski fakultet, Sveučilište u Zadru, magistarski rad, 2006: 83, 168, kat. 107; K. Gusar, »Kasnosrednjovjekovna i novovjekovna glazirana keramika s lokaliteta Sv. Križ u Ninu.«: 183, 193, T. III/5.

²⁷ Carmen Ravanelli Guidotti, *Le ceramiche (catalogo delle raccolte)*. Imola: Musei Civici di Imola, 1991: 146-147, 158-161.

posudu stila *alla porcellana*.²⁸ Osim *berettina* majolike, u Dubrovniku je u velikom broju pronađena i keramika ukrašena u stilu *alla porcellana*, što daje naslutiti da su istočnjački motivi bili rašireni po talijanskim radionicama i da su se tako ornamentirane posude vjerojatno izrađivale u istim radioničkim centrima i zajedno plasirale na tržište. Među dubrovačkim posudama koje se ovdje obrađuju zastupljeni su raznovrsni motivi koji nam odaju donekle faentinsko, ali zasigurno venecijansko porijeklo *berettina* majolike.

Ulomci koji su pronađeni u istraživanju benediktinskog samostana Sv. Marije od Kaštela u povijesnoj jezgri Dubrovnika predstavljaju široku paletu stilova, ukrasa i tipova *berettina* posuda. Budući da je riječ o stotinama ulomaka koje je nemoguće kompletno obraditi u jednome radu, za ovu su prigodu odabrani reprezentativni ulomci, kojima ćemo bar donekle prikazati tipološku i ornamentalnu raznolikost. Dosad su napravljene dvije podjele *berettina* majolike prema ukrasu na unutrašnjosti posuda, osim, naravno, kada je riječ o zatvorenim formama (npr. vrčevima), koje su kao nalaz zasad prilično rijetke. Prva se bazira na izvedbi (boji) ukrasa²⁹ i podijeljena je u tri osnovne grupe ili stila (*famiglie*) sa svojim podstilovima. Prvu grupu ili stil čine posude sa sivoplavom podlogom i plavim slikanjem, a podstil obuhvaća još dodatno oslikavanje oker žutom, narančastom, bijelom i zelenom bojom i naziva se *famiglia colorata*. U drugi stil ubrajamo posude s plavom podlogom i modrim slikanjem, te njegov podstil koji ima oslike upotpunjene bijelom bojom, a poznat je kao *famiglia lumeggiata*. Treći stil čine posude s modrom podlogom i bijelim slikanjem. Pored plavo slikanih, tipičnih *berettina* posuda, u ovaj tip majolike, mada se ne uklapa u gornju podjelu, ubraja se i keramika prekrivena zelenkastoplavim smaltom i žučkastom bojom oslikana motivom trsja *alla porcellana* ili *a rabesche*.³⁰ Zbog svoje zelenkaste boje naziva se i majolika *verdolina*,³¹ a dosta je zastupljena među keramičkim nalazima na ovom lokalitetu smještenom uz južne dubrovačke zidine.

Druga podjela majolike *berettina* izvedena je na temelju ukrasnih motiva keramičkog materijala smještenog u galeriji Giorgio Francheti, koja se nalazi unutar muzeja Ca' d'Oro u Veneciji i sastoji se od dvanaest tipoloških grupa ili skupina,³²

²⁸ O. Mazzucato, »Sulle maioliche venete dette "berettine"«: 1970: 1-2.

²⁹ O. Mazzucato, »Sulle maioliche venete dette "berettine"«: 2-6; H. Zglav-Martinac, *Ulomak do ulomka...Prilog proučavanju keramike XIII.-XVIII. stoljeća iz Dioklecijanove palače u Splitu*: 81.

³⁰ T. Bradara i F. Saccardo, *Keramički nalazi iz Rovinja*: 41, 88, kat. 211.

³¹ H. Zglav-Martinac, *Ulomak do ulomka...Prilog proučavanju keramike XIII.-XVIII. stoljeća iz Dioklecijanove palače u Splitu*: 83.

³² F. Saccardo, S. Camuffo i V. Gobbo, »La maiolica a smalto berettino di Venezia.«: 60-68.

od kojih je većina prisutna među ovdje iznesenim dubrovačkim materijalom. U prvu grupu spada višebojna majolika *berettina*, koja je pod utjecajem kineskog porculana i izničke keramike ukrašena na način *alla porcellana*, ali i majolika s nešto svjetlijom *berettina* podlogom (*smalto berettino*) i jednobožnim plavim motivom spirale s lišćem i cvijećem. Ovoj grupi pripadaju i dvije nešto kasnije datirane podgrupe, prva sa srcolikim motivom u centralnom medaljonu oslikanome na svjetlijoj *berettina* podlozi (*smalto berettino*) i druga, ukrašena jednobožnim plavim kaligrafskim ornamentom od lišća i cvijeća, također na istoj svjetlijoj podlozi. Druga grupa je ukrašena biljnim kompozicijama s pticama i insektima, dok je treća dekorirana motivom lišća loze (*foglie di vite*) izvedenim kombinacijom tamnije plave i bijele boje (*lumeggiata*) na svjetlijoj plavoj *berettina* podlozi (*smalto berettino*). Pejzažno-arhitektonski motivi svrstani su u četvrtu grupu. Riječ je o najčešće prisutnom stolnom posuđu, kod kojega je motiv utvrda, kuća ili mostova smješten u pejzažu, izveden jednobožnom plavom i neizbježnom bijelom bojom na svjetlijoj *berettina* podlozi (*smalto berettino*). Peta grupa ima motiv trofeja, dok je šesta čisto geometrijska s plavim ukrasom isprepletenih čvorova ili s užim i širim trakama izvedenima na svjetlijoj *berettina* podlozi (*smalto berettino*). Sedma grupa s motivom cvijeća i voća, datirana oko sredine 16. stoljeća, ima dvije varijante. Prva je, bogata, višebojna ispunjena cvijećem s laticama ili suncokretima, s mnogo lišća i raznih bobica, a u drugoj je voćni motiv uhvaćen unutar medaljona okruženog festonima. U kasnijoj fazi festoni često znaju okruživati i religiozni motiv. Osmu grupu ukrašena je višebožnim ukrasom, ali s naglaskom na točkasto ukrašeno dno. Devetu grupu čine figuralni prikazi, a desetu heraldički grbovi. Jedanaesta i dvanaesta grupa prekrivene su zelenoplavom (*verdolina*), odnosno lazurnoplavom podlogom za koju se, zbog često kaligrafski ispisanih religijskih imena ili inicijala, smatra da je karakteristična za samostansko stolno posuđe.

Keramička analiza nalaza započeta je s izuzetno rijetkim tipom *berettina* posude, odnosno gotovo cijelim sačuvanim vrčem (slika 1) ukrašenim dvjema debljim horizontalnim linijama koje teku ispod oboda i vertikalnim nazimjениčno debljim i tanjim linijama od vrata do donjeg dijela vrča, koji je također ornamentiran dvjema debljim horizontalnim linijama. Široka trakasta ručka s utorom po sredini, koja završava pritiskom prstiju, oslikana je horizontalnim crticama, baš kao i dio vrča ispod ručke. Cjelokupni geometrijski ukras slika je kobaltnoplavom bojom. Nedostaju dvije trećine vrata i izljeva, koji je izvorno bio trolistan. Glazura je mjestimično oštećena i prilično je svijetle sivoplave boje, za razliku od svih ostalih podloga *berettina* keramike koje su redovito

izvedene u nešto tamnijim sivoplavim nijansama. Biskvit je svijetle oker boje. Ovaj geometrijski ukrašen vrč venecijanski je proizvod s kraja 16. do početka 17. stoljeća.³³ Mada su se geometrijskim ukrasom češće ukrašavale zdjelice,³⁴ analogije dubrovačkom vrču nalazimo u ulomku zatvorene posude, također vrča, pronađene u Rovinju,³⁵ a naročito u nedavno pronađenom, gotovo cjelovitome vrču iz riječke stare gradske jezgre, koji se od dubrovačkoga razlikuje samo po rasporedu geometrijskog ukrasa vrata.³⁶

Slika 1. *Berettina* vrč s geometrijskim ukrasom, kraj 16. - početak 17. stoljeća, Venecija

Zdjelica ili zdjelasti tanjur (*bacino*) (slike 2: a, b) na prstenastoj tankoj nožici s prema vani zaobljenim obodom ima glazuru sivoplave boje (*smalto berettino*). Vanjska strana stijenke ornamentirana je tamnoplavim spiralnim vijugavim motivima.³⁷ Na unutrašnjoj strani tamnijom plavom bojom oslikani su stilizirani vegetabilni motivi, pa se tako u središtu posude, koje je odijeljeno dvjema kružnicama, nalazi prikaz vitica i cvijeća, dok ispod oboda teče motiv spirala i točkica (*ghirlanda alla porcellana*) koje su omeđene s po dvije plave kružnice.

³³ F. Saccardo, S. Camuffo i V. Gobbo, »La maiolica a smalto berettino di Venezia.«: 65, 75, fig. 7.

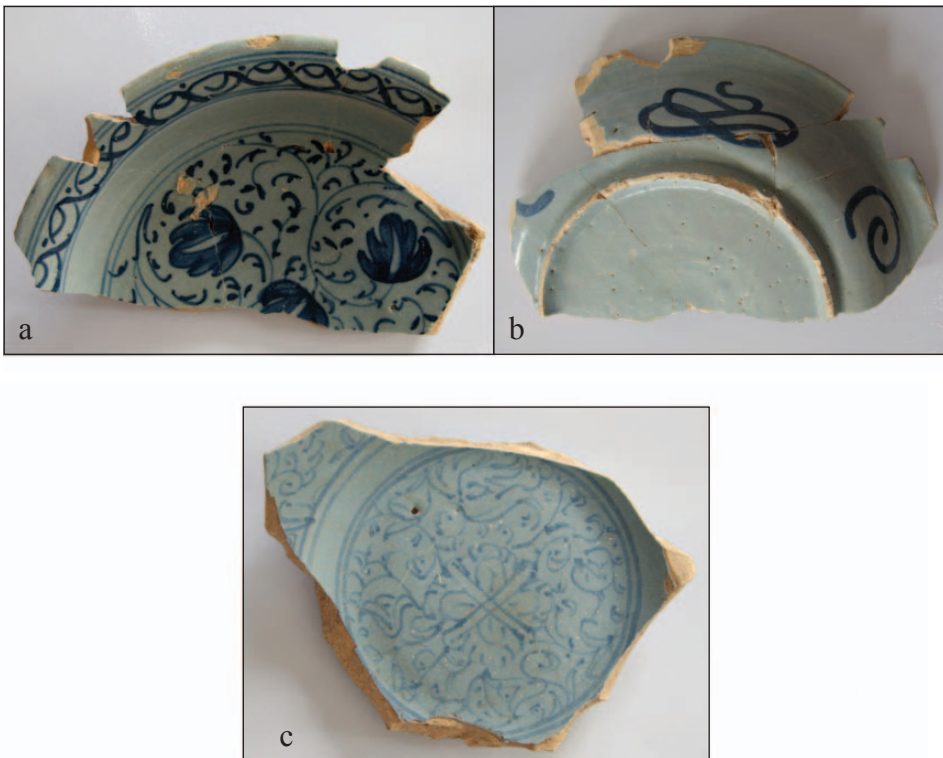
³⁴ R. Cunja, »Zbirka / Collezione Gajšek.«: 225, kat. 584.

³⁵ T. Bradara i F. Saccardo, *Keramički nalazi iz Rovinja*: 87, kat. 207.

³⁶ R. Čimin, »Kasnosrednjovjekovni, novovjekovni i moderni keramički nalazi.«: 343, T.3-1, T.10-1.

³⁷ F. Saccardo, S. Camuffo i V. Gobbo, »La maiolica a smalto berettino di Venezia.«: Tav. 1, g.

Biskvit je svijetle oker boje. Prema podjeli izvedenoj na temelju ukrasnih motiva, ova zdjelica ili zdjelasti tanjur pripada grupi s ukrasom izvedenim na način *alla porcellana* u jednoj nijansi plave boje³⁸ i datira se u drugu ili treću četvrtinu 16. stoljeća. Proizvod je venetskih radionica, gdje mu nalazimo i analogije.³⁹

Slike 2. a, b. *Berettina* zdjelasti tanjur s geometrijsko-biljnim ukrasom, treća četvrtina 16. stoljeća, Veneto; c. *Berettina* zdjela ili tanjur s ornamentom *stile calligrafico* 16/17. stoljeće, Venecija

Dno s dijelom stijenke (slika 2: c) pripadalo je zdjeli ili možda niskom tanjuru na prstenastoj nožici. Glazura je sivoplava (*smalto berettino*), dok je ukras slikan tek nešto tamnijom plavom bojom. Dno nije ukrašeno s vanjske strane, a stijenka je oslikana varijacijom košarastog motiva u plavoj boji. Dno je s unutrašnje strane omeđeno dvjema koncentričnim kružnicama i oslikano

³⁸ F. Saccardo, S. Camuffo i V. Gobbo, »La maiolica a smalto berettino di Venezia.«: 61.

³⁹ F. Saccardo, S. Camuffo i V. Gobbo, »La maiolica a smalto berettino di Venezia.«: fig. 2. 3-7.

stiliziranim biljnim motivima (lišće), a u sredini je motiv križa izveden pomoću zapletene trake, odnosno čvora. Na stijenici se dijelom vide dvije kružnice iznad kojih je izveden ukras sličan onome u središtu posude. Tako izveden ukras naziva se kaligrafskim stilom (*stile calligrafico*), spada u grupu majolike *berettine* koja oponaša porculan,⁴⁰ a datiran je u drugu ili treću četvrtinu 16. stoljeća. Zastupljen je i među dubrovačkim nalazima koji se datiraju u 16/17. stoljeće i potječu iz venecijanskih radionica.⁴¹ Biskvit je svijetle oker boje.

Dva ulomka oboda i stijenke većeg tanjura (slike 3: a, b) na tankoj prstenastoj nožici treći su izdvojeni nalaz majolike *berettine*. Glazura im je sivoplave boje (*smalto berettino*). Dok im je vanjska strana ornamentirana motivom, odnosno, varijacijom košarastog motiva,⁴² na unutarnjoj je strani prikazan motiv arhitekture u pejzažu (*ad architettura orientale* ili *a paesino*) oslikan u nijansama svjetlije i tamnije plave, uz prisutnost bijele boje (*lumeggiata*). U pozadini se vidi nebo, a od arhitektonskih prikaza dosta je dobro sačuvana jedna građevina, vjerojatno kula, dok je desno ostao samo manji dio prikaza, možda crkvena preslica. Biskvit je svijetle oker boje. *Berettina* posude ukrašene sličnim motivom arhitekture i pejzaža, datirane u 17. stoljeće, poznate su iz arheoloških istraživanja u Splitu,⁴³ a uvozile su se iz Venecije ili Savone. Slični nalazi, venetske ili romanjske provenijencije, već su otprilike poznati u Dubrovniku i datirani u prvu polovicu 16. stoljeća.⁴⁴ Oba ova ulomka, koji su dio iste posude, mogla bi se na osnovu *lumeggiature*, ali i ukrasa izvedenog na vanjskoj površini stijenke datirati u treću četvrtinu 16. stoljeća.⁴⁵

Dva ulomka zdjelice (slike 3: c, d) na tankoj prstenastoj nožici karakterizira zaobljeni obod, te glazura sivoplave boje (*smalto berettino*). Vanjska strana ornamentirana im je (što je dobro vidljivo kod većeg ulomka) košarastim motivom, koji oponaša cvjetni vijenac i to tamnijom plavom bojom.⁴⁶ Unutrašnjost im je oslikana motivom lišća vinove loze (*a foglie di vite*) u kombinaciji s bobicama grožđa izvedenim tamnijom i svjetlijom plavom uz neizbježnu bijelu boju

⁴⁰ F. Saccardo, S. Camuffo i V. Gobbo, »La maiolica a smalto berettino di Venezia.«: 62, 72, fig. 2 / 3-7.

⁴¹ Lj. Kovačić, *Stolna keramika u Dubrovniku: Arheološki nalazi 14. - 17. st.*: 52, kat. 27.

⁴² F. Saccardo, S. Camuffo i V. Gobbo, »La maiolica a smalto berettino di Venezia.«: 79.

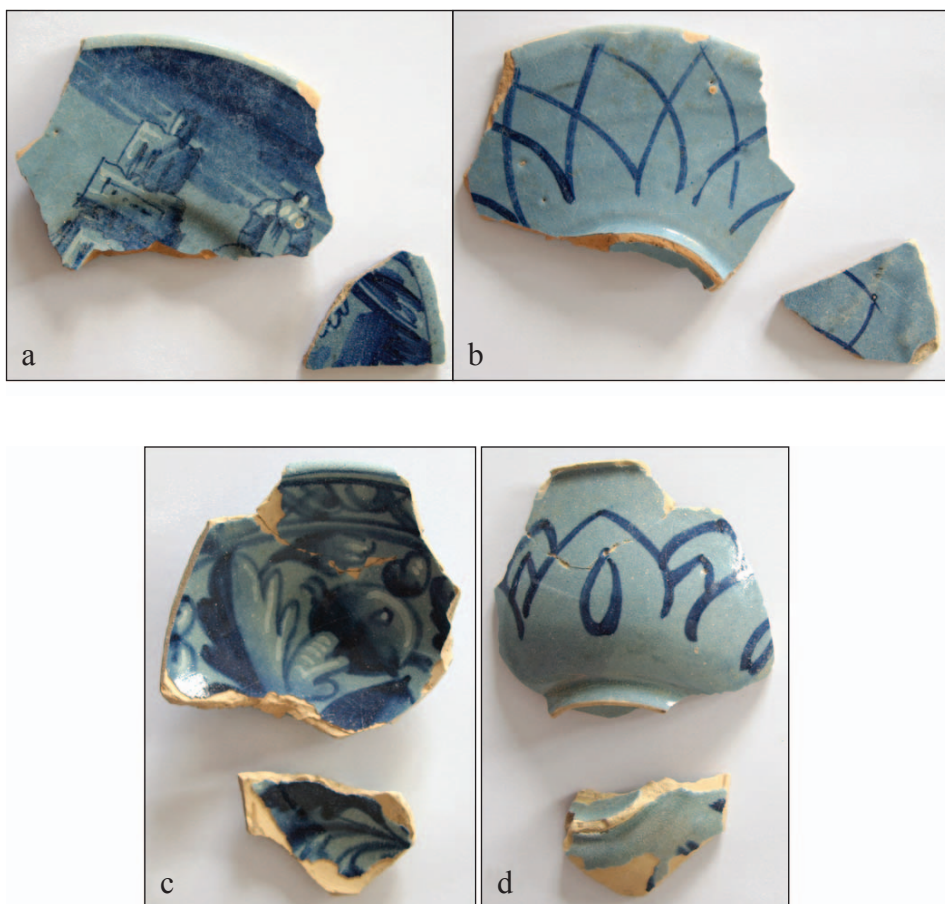
⁴³ H. Zglav-Martinac, *Ulomak do ulomka... Prilog proučavanju keramike XIII.-XVIII. stoljeća iz Dioklecijanove palače u Splitu*: 171, kat. 340.

⁴⁴ Lj. Kovačić, *Stolna keramika u Dubrovniku: Arheološki nalazi 14. - 17. st.*: 24.

⁴⁵ F. Saccardo, S. Camuffo i V. Gobbo, »La maiolica a smalto berettino di Venezia.«: 63, bilj. 34; 73, fig. 5. 2-5; 79, Tav. I., n.

⁴⁶ F. Saccardo, S. Camuffo i V. Gobbo, »La maiolica a smalto berettino di Venezia.«: Tav. I, h.

(*lumeggiata*) nanesenu u kratkim potezima. Pod obodom teče traka s girlandoidnim motivom, a omeđena je s po dvjema kružnicama, kako od središnjeg motiva tako i od ruba oboda. Biskvit im je svijetle oker boje. Na temelju ukrasa posudu možemo datirati u drugu četvrtinu 16. stoljeća, te je svrstati u venecijanski radionički krug. Slično ukrašene posude već su pronađene u Dubrovniku,⁴⁷ Hvaru⁴⁸

Slike 3. a, b. *Berettina* tanjur ukrašen motivom *ad architettura orientale* ili *a paesino*, treća četvrtina 16. stoljeća, Venecija; c, d. *berettina* zdjelica s motivom *a foglie di vite*, druga četvrtina 16. stoljeća, Venecija; obje posude pripadaju podtipu *famiglia lumeggiata*

⁴⁷ Lj. Kovačić, *Stolna keramika u Dubrovniku: Arheološki nalazi 14. - 17. st.*: 51, kat. 24.

⁴⁸ Vanja Kovačić, »Renesansne kule u Pučišćima na otoku Braču.« *Klesarstvo i graditeljstvo* 21/1-2 (2010): 59.

i Splitu.⁴⁹ Ovoj keramičkoj grupi s motivom listova vinove loze (*a foglie di vite*), vjerojatno pripada i ulomak majolike *berettine* pronađen u Beogradu⁵⁰ što ukazuje na import talijanske majolike u balkanskom zaleđu.

Slika 4. *Berettina* zdjelica tipa *verdolina* s geometrijsko-biljnim ukrasom, druga polovica 16. - početak 17. stoljeća, Venecija ili Padova

Zdjelica na tankoj prstenastoj nožici (slika 4), iako premazana zelenkastom glazurom i oslikana žućkastom bojom smatra se podvrstom majolike *berettine*, a u literaturi se još može naći i pod nazivom *verdolina* zbog boje glazure.⁵¹ Riječ je o vrsti majolike *berettine* kod koje dolazi do promjene koja se izražava kroz javljanje zeleno-plave glazure.⁵² To su uvijek posude manjih dimenzija na kojima se najčešće javljaju stilizirani biljni motivi. Vanjska strana pod obodom oslikana je dvjema paralelnim valovitim linijama, dno je bez ukrasa s lagano istaknutim pupkom (*umbonato*). S unutrašnje strane pod obodom također teče motiv dviju paralelnih, mjestimično valovitih, linija koji se ponavlja i pri donjem dijelu širokog pojasa stijenke. Taj središnji prostor, između valovitih linija, oslikan je viticama i točkama žutom bojom. Ukras dvostrukih linija omeđuje

⁴⁹ H. Zglav-Martinac, *Ulomak do ulomka...Prilog proučavanju keramike XIII.-XVIII. stoljeća iz Dioklecijanove palače u Splitu*: 170, kat. 334.

⁵⁰ Vesna Bikić, »Venetian Influences in the Eastern Adriatic Hinterland.«, u: *The Heritage of Serenissima. The presentation of the architectural and archaeological remains of the Venetian Republic*, Annales Mediterranea, Proceeding of the international conference Izola - Venezia 4.-9. 11. 2005, ur. Mitja Guštin, Sauro Gelichi, Konrad Spindler. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Inštitut za dediščino Sredozemlja, 2006: 207, fig. 9, 9.

⁵¹ H. Zglav-Martinac, *Ulomak do ulomka...Prilog proučavanju keramike XIII.-XVIII. stoljeća iz Dioklecijanove palače u Splitu*: 83.

⁵² F. Saccardo, S. Camuffo i V. Gobbo, »La maiolica a smalto berettino di Venezia.«: 67, 78, fig. 14. 1-2.

dno oslikano na sličan način kao i stijenka. Biskvit je svijetle oker boje. Ova vrsta keramike datira se u drugu polovicu 16. ili početak 17. stoljeća. Zelenkastoplava vrsta *berettine* zastupljena je u Dubrovniku⁵³ i Splitu,⁵⁴ a datira se u 16. stoljeće i potječe iz Venecije ili Padove. Nalazimo je i među keramičkim materijalom izronjenim u moru ispred Sv. Ivana Kornetskog nedaleko Umaga.⁵⁵

Osobito su brojni ulomci koji su pripadali posudama ukrašenim cvijećem i voćem odnosno ukrasom koji se naziva *a fiori e frutta*.⁵⁶ Ti motivi su obilježje venecijanskih radionica druge polovice 16. stoljeća.⁵⁷ Ovdje su predstavljeni ulomci zdjelica (slika 5: a, a1) sa sivoplavom glazurom (*smalto berettino*) oslikani cvjetovima modro obrubljenih latica koje su oslikane bijelim prugicama, te tučkom omeđenim također modrom bojom, dok im je unutrašnjost narančasto žuta. Vanjska im je strana oslikana varijacijom košarastog motiva. Jedan ulomak (slika 5: a) ima obod izvučen prema vani ispod koga teku dvije tanke plave kružnice ispod kojih je motiv cvijeta margarite. Drugi ulomak (slika 5: a1) također ima oslikan isti cvijet, a iznad njega se naziru ostali biljni motivi i to višebojno slikani (možda šljiva, kruška, marelica?). Cvjetni motivi prisutni su na više lokaliteta na Jadranu, a odlične analogije ovim motivima *berettina* posuda nalazimo u Ninu,⁵⁸ zatim među nalazima iz brodoloma kod Gnalića,⁵⁹ u Splitu⁶⁰ i Dubrovniku.⁶¹ Biskvit je svijetle oker boje.

Grupi s motivom cvijeća i voća (*a fiori e frutta*) pripada i ulomak zdjelice na prstenastoj tankoj nožici (slika 5: b). Glazura je sivoplava (*smalto berettino*), dok joj je vanjska strana neukrašena. Dno je blago konveksno. Glavna karakteristika ovoga višebojnog ulomka je motiv voća, u ovom slučaju kruške, smještenog unutar medaljona. Kruška je oslikana narančastom i žutom bojom, te obavijena zelenim listovima, a sve je uokvireno dvostrukom kružnicom medaljona izvedenog plavom

⁵³ Lj. Kovačić, *Stolna keramika u Dubrovniku: Arheološki nalazi 14. - 17. st.*: 24.

⁵⁴ H. Zglav-Martinac, *Ulomak do ulomka...Prilog proučavanju keramike XIII.-XVIII. stoljeća iz Dioklecijanove palače u Splitu*: 171, kat. 342.

⁵⁵ R. Cunja, »Zbirka / Collezione Gajšek.«: 225, kat. 586.

⁵⁶ F. Saccardo, S. Camuffo i V. Gobbo, »La maiolica a smalto berettino di Venezia.«: 66.

⁵⁷ K. Gusar, »Kasnosrednjovjekovna i novovjekovna glazirana keramika s lokaliteta Sv. Križ u Ninu.«: 184.

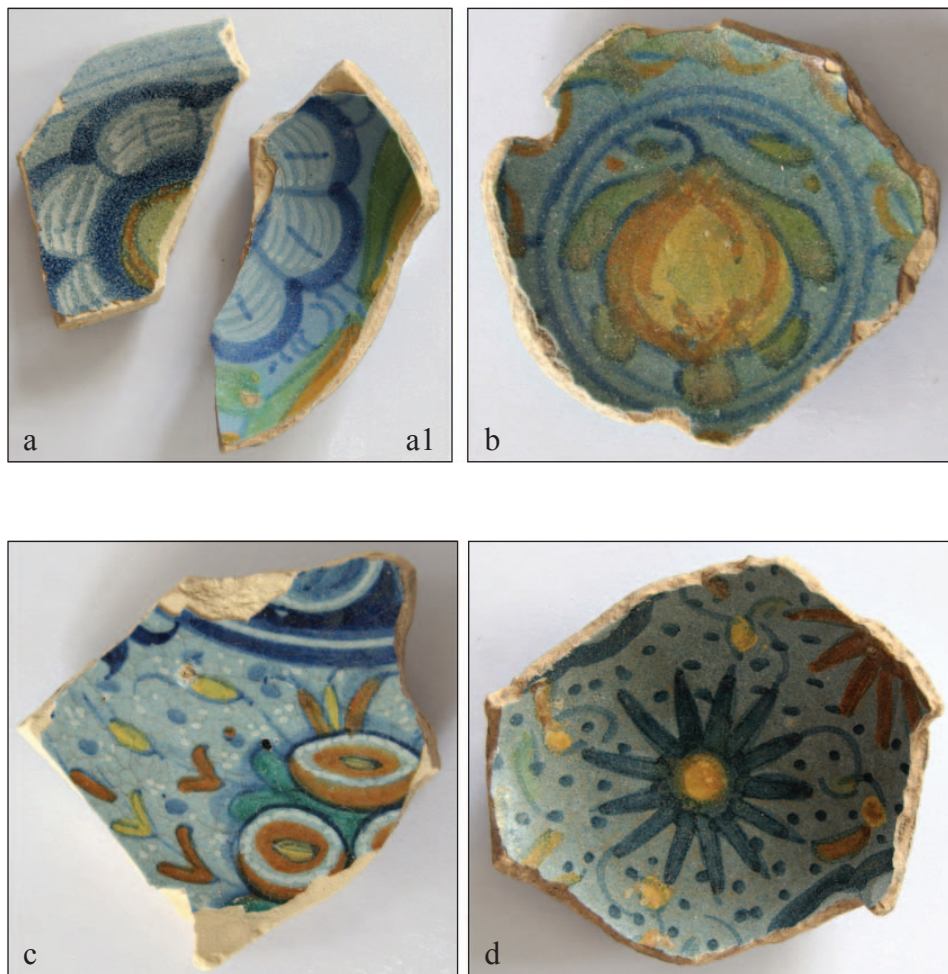
⁵⁸ K. Gusar, *Gotička i renesansna keramika iz Nina*: 167, kat. 105; K. Gusar, »Kasnosrednjovjekovna i novovjekovna glazirana keramika s lokaliteta Sv. Križ u Ninu.«: 194, T. IV/1.

⁵⁹ Sofija Petricioli, »Keramika.« *Vrulje 1* (1970): 30-32 (30-31).

⁶⁰ H. Zglav-Martinac, *Ulomak do ulomka...Prilog proučavanju keramike XIII.-XVIII. stoljeća iz Dioklecijanove palače u Splitu*: 171, kat. 335, 337.

⁶¹ Lj. Kovačić, »Raccolta delle ceramiche dal XIV al XVII secolo del Museo Archeologico di Ragusa.«: 165, Fig. 7; Lj. Kovačić, *Stolna keramika u Dubrovniku: Arheološki nalazi 14. - 17. st.*: 52, kat. 25-26.

bojom. Ovakav motiv vrlo često uokviruju i festoni, koji ovdje nisu sačuvani,⁶² a koji se naziru prema rubovima sačuvanog ulomka. Biskvit je svijetle oker boje. Ulomak se, na osnovu analognog venecijanskog materijala,⁶³ datira u sredinu ili drugu polovicu 16. stoljeća.

Slika 5. a, a1, b, c, d. Ulomci *berettina* zdjelica i zdjela/tanjura ukrašeni motivima *a fiori e frutta*, druga polovica 16. stoljeća, Venecija; posude pripadaju podtipu *famiglia colorata*

⁶² F. Saccardo, S. Camuffo i V. Gobbo, »La maiolica a smalto berettino di Venezia.«: 76, fig. 9. 6.

⁶³ F. Saccardo, S. Camuffo i V. Gobbo, »La maiolica a smalto berettino di Venezia.«: 76, fig. 9. 6.

Sljedeći ulomak (slika 5: c) pripadao je većem tanjuru ili zdjeli na nozi. Posuda je premazana sivoplavom glazurom (*smalto berettino*) i višebojno je oslikana motivom vitica i voća (*a fiori e frutta*). Sivoplava podloga dodatno je ukrašena gusto raspoređenim bijelim točkicama (*a fondo puntinato*) i nešto većim, ali rjeđe oslikanim plavim točkama, te spada u grupu *berettine* s točkasto ukrašenim dnom.⁶⁴ U središnjem dijelu posude s unutrašnje je strane bio izveden medaljon modrom, plavom i bijelom bojom. Stijenka je oslikana zelenim lišćem, žutim i narančastim viticama uokvirenim plavom bojom te voćem šipka, dok ornament vanjske strane čini slobodno izveden spiralni i listoliki ukras. Ovakva vrsta proizašla je iz venetskih radionica i datira se u kraj 16. stoljeća.

Istoj grupi s točkasto ukrašenim dnom pripada (*a fondo puntinato*) i ulomak zdjelice (dno s blagim *umbonatom* s vanjske strane) na tankoj prstenastoj nožici (slika 5: d). Posuda je premazana sivoplavom glazurom (*smalto berettino*). Točkasti, a vjerojatno i voćni, te vitičasti ukrasi (*a fiori e frutta*) ukrašavaju stijenku, dok je u samom središtu modri cvijet sa žutim tučkom. Prema gornjem dijelu posude vidi se dio narančastog cvijeta, te samo rubovi dvaju cvjetova (*latica*) margarite. Na vanjskoj strani nazire se vjerojatno varijacija košarastog motiva. Biskvit je svijetle oker boje. Ulomci posuda ukrašenih na isti način već su poznati iz istraživanja u Dubrovniku,⁶⁵ nalazimo ih i među venetskom produkcijom⁶⁶ a datiraju se na kraj 16. stoljeća.

Ulomci zdjelica i tanjurića na prstenastoj nožici (slika 6) premazani lazurno plavom glazurom s obje strane datiraju se u sami kraj 16. odnosno početak 17. stoljeća. Dok im je vanjska strana neoslikana, unutrašnja im je ornamentirana bijelim zvjezdicama i ponekad bijelim valovitim linijama. Nalazi ove vrste rijetke *berettina* keramike također su na svjetlo dana dospjeli u prijašnjim istraživanjima jezgre Dubrovnika.⁶⁷ Biskvit je svijetle oker boje. Analogije za ove primjerke majolike *berettine* nalazimo među venecijanskim primjercima *berettine*.⁶⁸ Ovakva vrsta keramike dosta je prisutna među samostanskim posuđem, pa ne iznenađuje njezin pronalazak unutar dubrovačkog benediktinskog samostana.

⁶⁴ F. Saccardo, S. Camuffo i V. Gobbo, »La maiolica a smalto berettino di Venezia.«: 66, 77, fig. 12.

⁶⁵ Lj. Kovačić, »Raccolta delle ceramiche dal XIV al XVII secolo del Museo Archeologico di Ragusa«: 165, Fig. 7.

⁶⁶ F. Saccardo, S. Camuffo i V. Gobbo, »La maiolica a smalto berettino di Venezia.«: 66, 77, fig. 12.

⁶⁷ Lj. Kovačić, *Stolna keramika u Dubrovniku: Arheološki nalazi 14. - 17. st.*: 24.

⁶⁸ F. Saccardo, S. Camuffo i V. Gobbo, »La maiolica a smalto berettino di Venezia.«: 67-68, 78, fig. 14. 4-7.

Slika 6. Ulomci *berettina* zdjelica s modrom podlogom i bijelim zvjezdicama, kraj 16. - početak 17. stoljeća, Venecija

Na *berettina* posudama često je oslikan motiv višebojne girlande (karakterističnog vijenca sačinjenog od lišća i manjeg voća). Taj ukras dobio je naziv *a festone* ili *robbiana* jer je firentinska obitelj della Robbia kroz 15. i 16. stoljeće usavršila izradu višebojnih reljefa u keramici.⁶⁹ Ovdje donosimo ulomak oboda izvučenog prema vani (slika 7: a). Posuda je prekrivena sivoplavom glazurom (*smalto berettino*) vrlo visokog sjaja i kvalitete. Obod ima modro oslikani rub, ispod kojega je prikazana girlanda (*guppo del festone*) - motiv festona slikan žutom, narančastom i bijelom bojom sa zelenim listovima obrubljenim modrom bojom. Ispod se naziru girlandoidni motivi slikani modrom i bijelom bojom. S vanjske strane teče modra traka pod obodom, a ispod su oslikani spiralni i geometrijski, zmijoliki, motivi.⁷⁰ Ova vrsta majolike *berettine* na temelju ukrasa spada među grupu ukrašenu cvijećem i voćem.⁷¹ Motiv *robbiana* festona omogućava nam pretpostavku da je Dubrovačka Republika nabavljala *berettina* keramiku i u Faenzi, a ne samo u Veneciji, pa je otvorena pretpostavka da ovaj ulomak potječe iz glasovite faentinske radionice Ca' Pirota (Casa Pirota). Posude s ovim motivom prisutne su na više lokaliteta po istočnoj obali Jadrana, u Istri,⁷²

⁶⁹ T. Bradara, *Kasnosrednjovjekovna i renesansna keramika s područja Istre*: 50.

⁷⁰ F. Saccardo, S. Camuffo i V. Gobbo, »La maiolica a smalto berettino di Venezia.«: 79, Tav. I, g.

⁷¹ F. Saccardo, S. Camuffo i V. Gobbo, »La maiolica a smalto berettino di Venezia.«: 65; T. Bradara i F. Saccardo, *Keramički nalazi iz Rovinja*: 40.

⁷² T. Bradara, *Kasnosrednjovjekovna i renesansna keramika s područja Istre*: 48-50; T. Bradara i F. Saccardo, *Keramički nalazi iz Rovinja*: 199, kat. 196.

Zadru,⁷³ Ninu,⁷⁴ Splitu⁷⁵ te Dubrovniku.⁷⁶ Sudeći po analogijama, ovako ukrašenu keramiku mogli bismo datirati oko polovice 16. stoljeća, mada su nalazi iz Splita datirani u nešto raniji period, odnosno od 1525. do 1530. godine.⁷⁷

Slike 7. a, b, c. Ulomci *berettina* zdjela s ornamentom *a festone* ili *robbiana*, polovica 16. stoljeća, Faenza (Casa Pirota?); pripadaju podtipu *famiglia colorata*

⁷³ K. Gusar, »Kasnosrednjovjekovna i novovjekovna glazirana keramika s lokaliteta Sv. Križ u Ninu.«: 184.

⁷⁴ K. Gusar, *Gotička i renesansna keramika iz Nina*: 170, kat. 111-112.

⁷⁵ H. Zglav-Martinac, *Ulomak do ulomka...Prilog proučavanju keramike XIII.-XVIII. stoljeća iz Dioklecijanove palače u Splitu*: 170, kat. 338.

⁷⁶ Lj. Kovačić, *Stolna keramika u Dubrovniku: Arheološki nalazi 14. - 17. st.*: 24.

⁷⁷ H. Zglav-Martinac, *Ulomak do ulomka...Prilog proučavanju keramike XIII.-XVIII. stoljeća iz Dioklecijanove palače u Splitu*: 170, kat. 338.

Ulomci zdjele (?) na prstenastoj nožici (dio dna i stijenke) (slike 7: b, c), s tek malo tamnijom blistavom plavom glazurom kao podlogom (*smalto berettino*) također bi mogli biti primjerci dubrovačkih nalaza *berettina* keramike koji potječu iz faentinske radionice Ca' Pirota (Casa Pirota). Unutrašnjost im je višebojno oslikana (tamno plava, bijela, narančasta, zelena, žuta) motivom srca, vitica, rombova, točkica. S vanjske strane spiralni i biljni (list?) ukrasi izvedeni slobodnim potezima modrom bojom. Keramika je svijetle oker boje. Nalazi se datiraju oko polovice 16. stoljeća.

Dakle, među dubrovačkim nalazima *berettina* posuđa zastupljene su kako otvorene tako i zatvorene forme, odnosno zdjelice, zdjele, tanjuri, tanjurići i vrčevi. Isto su tako prisutne i sve vrste podloga i ukrasa. Ovo je samo još jedna potvrda o izuzetno visokoj kupovnoj moći stanovnika Dubrovnika i o njihovim izvrsnim trgovačkim vezama s talijanskim gradovima. Takvi pronalasci, zajedno s ostalim istovremenim predmetima umjetničkog obrta, odjeće i slično upotpunjavaju kulturu življenja dubrovačkog prostora od 15. pa sve do 17. stoljeća.⁷⁸ Glazirane su posude u to vrijeme bile na cijeni, a prisutne su u velikoj količini i u cijeloj paleti stilova i tipova, te različitih produkcija s cijelog Mediterana no sigurno je da su ih sebi mogli priuštiti samo vrlo razvijena središta i bogati obalni trgovački gradovi poput Dubrovnika. Njihovi ulomci, zajedno s ostalim istovremenim keramičkim materijalom, najbrojniji su pokretni nalazi cijeloga područja dubrovačke starogradske jezgre naročito prilikom istraživanja onih dijelova Grada nad kojima su nakon Velike trešnje 1667. godine izrasli neki novi objekti.⁷⁹ Majolika *berettina* je osim u Dubrovniku dosta zastupljena i u ostalim gradovima na istočnom Jadranu, od Istre, preko Zadra, Nina, Hvara, Splita što upućuje na vrlo jake trgovačke veze mnogih obalnih gradova s talijanskim centrima. No nisu samo obalni gradovi nabavljali luksuznu glaziranu keramiku jer tu vrstu posuđa nalazimo i u balkanskom zaleđu - u Bosni i Hercegovini, te Srbiji. Iako je u kontinentalnim krajevima nalazimo u manjoj količini, prisutnost te trgovačke robe dokazuje i posredničku ulogu Dubrovnika, ali i nekih drugih obalnih središta, u trgovini prestižnim posudama. Iz predmeta

⁷⁸ Nevenka Bezić-Božanić, »Utjecaj susjedne obale na kulturu življenja u Dalmaciji 17. i 18. stoljeća.«, u: *Umjetnički dodiri dviju jadranskih obala u 17. i 18. stoljeću*. Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 21. i 22. studenoga 2003. godine u Splitu, ur. Ivana Prijatelj-Pavičić i Vladimir Marković. Split: Književni krug Split, 2007: 121-127.

⁷⁹ Romana Menalo, »Nalazi stambene arhitekture (13. - 17. st.) u Dubrovniku u svjetlu arheoloških istraživanja.«, u: *Zbornik Dubrovačkih muzeja 1*, ur. Ivo Dabelić. Dubrovnik: Dubrovački muzeji, 2004: 253-281.

koje su koristili doznajemo i standard pojedinih naručitelja (ti predmeti su uglavnom pripadali gradskom stanovništvu ili potječu iz veleposjedničkih kuća i samostana). No nisu se nabavljale samo keramičke nego i prestižne staklene posude i ostali luksuzni predmeti.⁸⁰ Tada su lokalne radionice u zaleđu počele imitirati produkciju importiranih glaziranih posuda,⁸¹ a također je Dubrovačka Republika pokušala jedno kratko vrijeme, u 15. stoljeću, utemeljiti keramički obrt no kako dubrovačko područje ne obiluje potrebnom kvalitetnom glinom ideja nije opstala te se keramičko posuđe nastavilo uvoziti u velikom opsegu.⁸²

Dubrovački lokaliteti su već dali mnoštvo arheoloških nalaza, osobito keramike, no svakako da će buduća istraživanja još pridonijeti našem znanju o ovoj tematici i visokoj kulturi življenja te trgovačkim kontaktima Republike s talijanskim i ostalim mediteranskim središtima kroz 16. i 17. stoljeće. Budući da su Dubrovačku Republiku 1667. godine zadesili veliki potres i požar,⁸³ to je znatno utjecalo na njezin ekonomski položaj, te se od tog kobnog događaja može postupno uočavati pad u trgovačkim kontaktima, standardu pa samim time i u kulturi življenja. Svakako je period od 15. do 17. stoljeća bio vrlo produktivno razdoblje Republike što se tiče mnogih zanata (bojenje tkanina, proizvodnja oružja, staklarstvo, zlatarstvo, slikarstvo) koji su postojali u Gradu te trgovačkih kontakata diljem Mediterana, a osobito s najbližim susjedima - talijanskim središtima.

Popularizacija novovjekovne arheologije u posljednje vrijeme i sve veće bavljenje materijalom iz tog perioda uvelike pridonosi novim i opsežnijim saznanjima o tom dosada poprilično zanemarenom periodu u arheološkom kontekstu. Posvećivanjem veće pažnje novovjekovnom materijalu, na svjetlo dana dospijeva sve više zanimljivih otkrića i interpretacija.

⁸⁰ Pavao Anđelić, *Bobovac i Kraljeva Sutjeska, Stolna mjesta bosanskih vladara u XIV i XV stoljeću*. Sarajevo: Sarajevo publishing, 2004: 129-153, 221-235; V. Bikić, »Venetian Influences in the Eastern Adriatic Hinterland«: 205-210.

⁸¹ V. Bikić, »Venetian Influences in the Eastern Adriatic Hinterland«: 207.

⁸² Dragan Roller, *Dubrovački zanati u XV. i XVI. stoljeću*. Zagreb: JAZU, 1951: 169.

⁸³ Vinko Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1808.*, sv. II. Zagreb: Matica hrvatska, 1980: 133.

ARCHAEOLOGICAL FINDS OF *MAIOLICA BERETTINA* IN THE HISTORIC CENTRE OF DUBROVNIK

BRANKA MILOŠEVIĆ AND NIKOLINA TOPIĆ

Summary

Archaeological excavations carried out on the site of the Benedictine monastery of St. Mary of Kaštel in Dubrovnik in 2007 and 2008 resulted in the valuable finds of Italian pottery of various styles and provenance (Turkey, Spain, China, local production). This article focuses on one particular style of Italian pottery known as *berettina*, produced in the period from the sixteenth till the mid-seventeenth century. Its production began in Florence but flourished in the workshops of Venice, and that is why this pottery style is often called *alla veneziana* or *a façon de Venise*. *Berettina* vessels are mostly represented by open forms (bowls and plates), but there is also one closed form (jug) among the finds from Dubrovnik. *Maiolica berettina* vessels can be distinguished by type of ground and decoration. The ground usually comes in grey blue tones (with blue or polychrome painting—*famiglia colorata*), in blue (with dark blue or with white painting—*famiglia lumeggiata*) and dark blue (with white painting), but there is one type of *berettina* pottery which has greenish glaze and yellowish painting—*maiolica verdolina*.

Berettina vessels have a rich repertoire of motifs. The finds from Dubrovnik presented in this paper are decorated with geometric, architectonic-landscape, floral (tendrils, leaves, flowers—daisy and fruits—pear, rose hip, apricot, etc.), garland and calligraphic motifs, crosses, stars, festoons, hearts and lozenges that adorn the interior side of the vessels, while the exterior often has the basket, spiral or free painted motifs. Diverse decoration, numerous types and a large number of finds of the *berettina* vessels point to excellent trade connections of Dubrovnik with Venice and Faenza from the fifteenth to the seventeenth century.